

BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ, BİR ZAMANLAR BU DİYARDA AZINLIKLAR YAŞARMIŞ

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin kuruluş yıllarının önceliklerinden bir tanesi laik bir ulus-devlet kurmak idi. Bununla bağlantılı ve neredeyse benzer öneme haiz bir diğer karar da Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi olarak Cumhuriyet tarafından devralınmış olan ve ağırlığını gayrimüslimlerin teşkil ettiği değişik kimliklere sahip insanların bir millî kimlik potasında eritip onlardan yurttaş yaratmak idi. Cumhuriyet'in tüm devrimlerinin aniden yapıldıkları ve hiçbir geçiş süresine müsaade etmeden hemen uygulanmaları istenen bir ortamda gayrimüslim yurttaşlar 20-25 yıl gibi nispeten kısa bir süreç içinde kendilerinden talep edilen bu kökten kimlik değişimine istendiği hızda ayak uyduramadılar. Cumhuriyet'in özellikle gayrimüslimler başta olmak üzere değişik etnik kimlikli sakinlerini Türk millî kimliği içinde eritme ve onlardan yurttaş yaratma tasarısının su yüzünde gözükmeyen bir yanı da Türk iktisadiyatını millileştirme oldu. Bu da gayrimüslimlerin Türk iktisadi hayatından tedricen uzaklaş(tırıl)maları şeklinde gerçekleşti. Bu sürecin muhtelif basamaklarından pek bilinen bir tanesi artık kamuoyuna mal olmuş olan Varlık Vergisi uygulaması idi.

1946 yılında DP'nin kurulmasıyla çok partili demokrasiye adım atıldığında Türkiye'deki gayrimüslim nüfusu 1923 yılına nazaran oldukça önemsizleşmişti. Bu önemsizleşme önce 6-7 Eylül olayları daha sonra 1964 yılında sınır dışı edilen Yunan uyruklu Rumlar ile daha da ciddileşerek hiç de kayda değer olmayan bir mertebeye inmiş oldu. Böylece gayrimüslim yurttaşlar Türk toplumsal ve siyasal yaşamından fiilen silindiler.

Böyle bir tabloya tezat teşkil edercesine seksenli yılların ikinci yarısından itibaren göze çarpan, doksanlı yılların başından itibaren özellikle yoğunlaşan ve basının her kesiminde rastlanabilen "azınlıkperver" tavrı nasıl izah edebiliriz? Bu "azınlıkperver" tavidan da ne kastedilmektedir?

12 Eylül şokunu üstünden atan Türkiye'nin demokrat, aydın ve liberal kesimi ilk serbest seçimlerden sonra günlük hayatın göreceli olarak sivilleşmesi, demokratikleşmesi ve aynı zamanda ortaya çıkan Kürt sorunu ile birlikte seksenli

yılların ikinci yarısından itibaren etnik kimliklere ve dolayısıyla azınlıklara karşı gitgide artan bir ilgi göstermeye başladı. Bu ilginin tetiklenmesine Bedrettin Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığı döneminde başlayan Tarlabası yıkımları neden oldu. Tarlabası yıkımları ve Beyoğlu'nun imarı projesi ile birlikte gündeme birden "eski İstanbul nostaljisi" yerleşti. "İstanbullu" olduğunu ve bunun aynı zamanda bir ayrıcalık ve seçkinlik olarak da zikredilebileceğini birden keşfeden İstanbul'un elitleri Murat Belge veya Jak Deleon eşliğinde Beyoğlu, Faruk Pekin eşliğinde Balat, Hasköy gezileriyle kentlerini ve bir zamanlar buralarda yaşamış olan azınlıkları tekrar keşfettiler. Doğal olarak bu keşifle birlikte sohbetlerde ve yazılarda "artık aramızda olmayan azınlıklar" sıkça yad edilmeye başlandı. Buna bir olgu daha eklendi. Çok tuhaf bir şekilde 1930'lu ve 40'lı yıllarda Beyoğlu'nun kozmopolit atmosferinden ve burayı mekân olarak seçmiş olan gayrimüslimlerden son derece rahatsız olan ve Beyoğlu'nu Türkleştirmeye uğraşan toplum ve kamuoyu seksenli ve doksanlı yıllarda bu sefer İstanbul'un taşralaşmasından şikâyet etmeye başladı. Kendilerini "İstanbul'un yerlileri" olarak gören İstanbullu seçkinler taşradan İstanbul'a artan göç karşısında evlerinin arka bahçelerinin istila edildiği hissine kapıldılar, İstanbul'un köylüleşmesinden şikâyet etmeye başladılar. Mario Levi'nin tabiriyle "duygusal azınlıklar" konumuna düştüler. (*Virgöl*, Kasım 1999). Bu ruh hali Uğur Yücel'in *Azınlıkta Kaldık* oyununun temasını bile teşkil etti. "Azınlık" haleti ruhiyesine kapılan İstanbullu seçkinler kendilerine doğal müttefik olarak bir başka azınlığı, Beyoğlu'nun, Kurtuluş'un, Taksim'in eski sakinlerini yani artık başka diyarlarda veya başka bir âlemde bulunan, "Anadolu köylüsünden çok daha medeni olan" gayrimüslimleri gördüler ve onları özlem ile yad etmeye devam ettiler.

Seksenli yıllarda bu şekilde başlayan "azınlıklar" özlemi ve söylemi yıllar boyunca değişen siyasi ve toplumsal ortamdan etkilenererek doksanlı yıllarda başka kıyafetlere bürünerek kamuoyundaki mevcudiyetini devam ettirdi. Doksanlı yıllar "çokkültürlülük", "kimlikler", "hoşgörü" ve "otoriter Devlet" söylemleri ile doldu taşıtı. "Azınlıklar" bu sıralanan tüm söylemler tarafından kullanılmaya elverişli bir meta oldular, nitekim bereketli bir şekilde de kullanıldılar. Çokkültürlülük ve etnik kimlikler söyleminde azınlıkların yer almaları eşyanın tabiatı gereği gayet doğaldı. İslamî kesim bir yandan gizliden gizliye özlemini çektiği, bir gün tekrar yerleştirmeyi sabır ve tevekkülle umut ettiği şer'î rejimin erdemlerini yüceltme amacıyla, diğer yandan "Medine Vesikası"nın model alan çok hukuklu yeni bir demokratik yapılanmanın çerçevesini teşkil edecek

yeni rejim tartışmalarında, gayrimüslimleri sürekli referans olarak kullandı. Her iki halde de Osmanlı Devleti içinde gayrimüslimlerin müslümanlarla birlikte nasıl hoşgörü içinde yaşadıkları hatırlatılırken gayrimüslimlerin zimmî, yani müslümanlara zimmet kaydedilmiş, onların koruması altında yaşayan ve müslümanlarla aynı haklara sahip olmayan kişiler olduklarını bilinçli bir şekilde göz ardı etti. Sivil muhalefetin kimi zaman haklı, kimi zaman haksız yere kullandığı “ceberrut devlet” söyleminde ise azınlıkların Cumhuriyet döneminde siyasi merciler ile olan gerilimli ilişkileri ve meydana gelmiş olan olaylar son derece bereketli bir malzeme teşkil etti. Böylece azınlıklar şaşırtıcı bir şekilde rakı sofrasından dost meclislerine, çokkültürlülüğün metropol İstanbul’u konu eden panellere, şeriata özlem duyanlardan sivil muhalefete, geçmiş hakkında günah çıkarmak isteyenlerden azınlıklara yakınlık göstererek demokrat görünmek isteyenlere kadar geniş bir yelpaze içinde kullanıldılar.

Böyle bir geri planın mevcut olduğu bir ortamda azınlıkları konu eden roman, anı ve benzeri edebî ürünlerin ortaya çıkması eşyanın tabiatı gereğiydi ve nitekim de öyle oldu. Belge Yayınları’nın Mare Nostrum (Bizim Deniz) dizisi bu açıdan en tipik örnektir. Liz Behmoaras’ın *Kimsin Sen Jak Samanon?* (Sel Yayıncılık, 1997) kitabı, Orhan Türker’in İstanbullu Rumların yaşamış oldukları Kurtuluş ve Arnavutköy semtlerini konu eden *Osmanlı İstanbulu’ndan Bir Köşe: Tatavla* (Sel Yayıncılık, 1998) ve *Mega Revma’dan Arnavutköy’e* kitapları (Sel Yayıncılık, 1999), Türkiye Ermenilerini konu eden kitapları yayınlamak amacıyla kurulan Aras Yayınları, Mıgırdıç Margosyan’ın Diyarbakır’daki Ermeni yaşamını dile getiren yazıları, sohbetleri ve kitapları, Türkiye Ermenileri tarafından 1996 yılından itibaren Türkçe yayımlanmaya başlayan *Agos* gazetesi gibi tüm bu yayınlar bu geri plandan cesaret ve enerji alarak ortaya çıktılar ve seksenli yıllardan beri oluşmuş olan “azınlıkperver” bir zemin üzerinden yükselip artık bu ürünleri kabul edecek bir olgunluğa ulaşmış ve “halkların kardeşliği” sloganlarıyla beslenmiş olan okurlara beklediklerini sundular. Böylece artık “azınlıklar”, amiyane tabirle, yayın dünyasının “satan” bir çeşidi, gazetecilerin, yazarların ve aydınların muhalif söylemlerinde de sık sık rastlanan bir konu haline geldi.

Tüm bu yayınların ve azınlıkları konu eden yazıların ezici çoğunluğunun ortak noktası azınlıklar-Türk halkı ilişkilerinin idealize edilip her iki tarafın neredeyse kanatları eksik birer melek gibi resmedilmeleri idi. Türkiye gerçeğinden oldukça soyutlanmış böyle

bir tabloda azınlıklar iki şeyin simgesi oldular: bir daha erişilmesi mümkün olmayan bugünden çok daha nezih, taşralaşmamış kozmopolit ve Avrupaî bir İstanbul'un son temsilcileri. Aynı zamanda Devlet'in topuğu altında ezilmiş olanlar, yüreği yanık olup konuşmayanlar veya konuşup konuşmamakta tereddüt edenler. Böyle bir ortamda gayrimüslim olup "konuşmaya ve yazmaya başlayanlar" demokrat kesim tarafından bir anda "cesur" sıfatıyla taçlandırıldılar.

Mario Levi'nin *İstanbul Bir Masaldı* romanı da adından da anlaşılacağı gibi bir nostalji, bir daha geri gelmeyecek olan bir geçmiş üzerine inşa edilmiş olup yukarıda kısaca resmedilmeye çalışılan geri plan içine çok rahat bir şekilde yerleşmektedir.

Mario Levi'nin çıkış noktası kendisinin de bir azınlık mensubu olmasıdır. Zaten kitabın başında yer alan özgeçmişinde de "*şehrin azınlık nüfusunun yoğun olduğu semtlerde*" yaşadığını belirterek kendisini bu atmosfer içinde konuşturdu. Yazar aynı zamanda sadece azınlıklara değil, kentli ve Batı kültürüyle yoğrulmuş, kendini Türkiye'ye yabancı hisseden ve başka diyarların özlemini çeken okurlara, daha doğrusu elitlere hitap etmeyi amaçlamaktadır: "*bu masal kendini, kendi şehrinde yabancı hissedenlerin hikâyesiydi*" (s.13). Bu bakış açısı romanın bir diğer yerinde kendini çok daha fazla belli etmektedir: "*Beyoğlu'ndaki, her geçen gün biraz daha az Pera olan Beyoğlu'ndaki o dehşet verici uyanışın uzantısı olarak da görülebilecek, kimi insanları istemedikleri bir yere, istemedikleri bir zamanda gitmeye mecbur eden o günlerle gelenlerin*" (sh. 81). Açıkça ifade edilmeyen ancak "o günlerle" kelimesinin ardında gizlenen 6-7 Eylül olaylarının yarattığı şokun etkisiyle yazılan bu satırlar Mario Levi'nin bir söyleşide sarf etmiş olduğu "*bu şehir benim de şehrim! Hem de birçoğunuzdan daha fazla hakkım var bunu söylemeye çünkü ben 500 yıldır buradayım!*" (*Şalom* 6 Ekim 1999) sözleriyle birlikte değerlendirildiklerinde yazarın kentli, üstüne üstlük azınlık olma nedeniyle kendisini "gerçek İstanbullu" hissettiği sezilmektedir. Levi'nin "İstanbullu olma"nın verdiği üstünlük duygusuyla taşradan gelip İstanbul'a yerleşenlere karşı içten içe hissettiği tedirginlik ve elitizm su yüzüne çıkmakta, tek kelimeyle "yerli - yabancı", "taşralı - kentli" geriliminin ipuçları da görülmektedir. Mario Levi bir yandan azınlık, Türk, taşraya tedirgin ve üstten bakan kentli seçkin kimlikleri arasında gidip gelirken, diğer yandan da ön plana çıkarmış olduğu azınlık kimliğinden dolayı bir kesimden gelebilecek muhtemel eleştirilere karşı "*anavatanım Türkçedir*", "*benim ülkem, vatanım Türkçe*", "*ben 500*

yıldır buradayım” cümleleriyle kendisinin de “yerli” olduğunu vurgulayarak okuru, kimbilir belki de kamuoyunu rahatlatmaya çalışmaktadır. (Agos, 24 Eylül 1999, ve *Aktüel*, sayı 428, 30 Eylül-6 Ekim 1999, s.94-95).

Mario Levi'nin romanının sadece sıradan insanların hayatlarını anlatmaktan öteye çok amaçlı bir misyonu olduğunu *“Bu roman birçok şeye tepki. Klişe anlayış içinde yazanlara ‘sizin anlattığınız gibi değil’ tepkisi ve bugüne kadar yazması gerekip de yazmamış olanlara tepki”* cümlesiyle dile getirmesi (Agos, 24 Eylül 1999) ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir. Ancak azınlıkların geçmişte kalmış olan olaylar nedeniyle liberal ve demokrat kesimin gözünde “mazlum” olarak görüldükleri unutulmaz ise bu tarif pek şaşırtıcı olmayıp, bilâkis ortama uygun bir tavır alış olarak da değerlendirilebilir. Ancak yazarın bu tarifi bir yerde ister istemez romanın sadece edebî değil siyasî ve toplumsal bir çerçeve içinde de değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Sanıldığıının aksine azınlıklar, çok sayıda olmasa da, kendi dönemlerini ve yaşadıklarını resmeden anıları ve/veya romanları kendi dillerinde kaleme alıp yıllar önce yayımlamışlardır. Aras Yayınları'nın Ermeniceden Türkçeye çevirdiği eserler, Yunanistan'da yayımlanmış olan çalışmalar, Türkiye Yahudilerinin Türkiye'de ve yurt dışında Fransızca, İspanyolca veya İbranice yayımladıkları kitaplar bu faaliyetlerin tanıklarındır. Okurun ve Mario Levi'nin bu tespite muhtemel cevapları *“madem öyle bunlar neden Türkçeye kazandırılmadılar?”* sorusu olacaktır. Bu soru ise azınlıklar – Devlet – resmî ve siyasî merciler ilişkilerinin incelenmesini ister istemez gündeme getirecektir. Bunun da bu yazının konusu olmadığı aşikârdır. Bu soruya sadece şu kısa cevap verilebilir: azınlıklar yazdıklarının Türk toplumu tarafından okunmasını istemediklerinden kendi dillerinde yazıyorlardı. Ayrıca kendi dillerinde yazdıklarının bile anında Türkçeye çevirme imkânına sahip basın ve resmî mercilerin mevcudiyetini hiç unutmadıkları için kendi dillerinde bile her şeyi açık bir şekilde anlatmıyorlardı. Dahası şikâyet edip yakınmanın da bir faydası olmadığını çoktan öğrenmişlerdi. Bu kısa cevap bile azınlıklar – Türk toplumu - resmî merciler ilişkisinin gerginliği açısından bir fikir vermeye yeterlidir.

Yazarın romanının Cumhuriyet döneminde azınlıkların yaşamları ile ilgili alışlagelmiş tarih anlatımına *“sizin anlattığınız gibi değil”* şeklinde bir cevap içerdiği yolundaki beyanına ve onunla söyleşi yapan bir Yahudi hanım dostunun romanı *“tarihime* (yani

Türkiye Yahudilerinin –RNB) *tanıklık eden bir roman*” olarak değerlendirmesine katılmak ise oldukça zor. (Süzet M.Sidi “Mario Levi” *Şalom* 6 Ekim 1999) Roman bir dönemin tarihsel ve toplumsal arka planını resmetmeden, azınlıkların siyasi iktidarlarla olan ilişkilerini sorgulamadan ziyade romanda yer alan 48 değişik kahramanın kendi aralarındaki ilişkileri üzerine kurgulanmıştır. Cevap teşkil edecek tek bölüm 683-686 sayfalarında yer alan ve azınlıkların İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki yaşamlarını resmetmeye teşebbüs eden kısa bölümdür. Ancak bu kısa tasvirin “*sizin anlattığınız şekilde değil*” türünden bir cevap verme anlayışı içinde yazıldığı ileri sürülüyorsa bu cevabın, ilk kez Mario Levi tarafından değil, çok daha önceden başka kişiler tarafından gerek roman veya anı, gerekse araştırma olarak çok daha yetkin bir şekilde verildiğini de zikretmekte fayda vardır. Yazarın hanım arkadaşının Mario Levi'nin “*bu son romanında kimliğini, diğer üç kitabında hiç olmadığı kadar cesurca ortaya koymuş*” tespitiyse bu yazının girişinde kısaca tasvir edilmeye çalışılan azınlıklar konusunda kamuoyuna egemen olan haleti ruhiyenin ışığında değerlendirilmesi gereklidir.

Levi'nin romanını seksenli, doksanlı yılların “yükselen değeri” olan azınlıklara ilgi gösteren “azınlıkperver” okurlara özellikle hitap etmek için kaleme almış olduğu izlenimini veren bir önemli husus daha var, o da romanda bol miktarda yer alan Yahudi din ve kültürüne ait özel deyimler ve kentin sadece gayrimüslim sakinlerinin müdavimleri oldukları bazı mekân adlarıdır. Kitabın hiçbir yerinde bu deyimlerle ilgili herhangi bir açıklama verme lüzumunu hissetmemiş olan yazarın ve yayınevini hedefledikleri okur kitlesi herhalde sadece İstanbul Yahudileri veya biteviye tekrarlanmış olan “hoşgörü” ve “çokkültürlülük” söylemlerine kendilerini kaptıranların zihinlerinde canlandırdıkları hayalî “Yahudilerle iç içe yaşadıklarından Yahudi kültürüne ve terminolojisine bihakkın vakıf Türk okurları” değildir. Kimbilir belki de Mario Levi romanına tam bir “azınlık” romanı havası vermek için bilinçli bir şekilde metnin içindeki bu deyimleri ve mekân adlarını açıklamamıştır. Ancak her ne olursa olsun kitabın bir sonraki baskısında şu deyimlerin ne ifade ettiklerinin açıklanmasında büyük yarar vardır:

Borekitas, s. 44 – Yidiş, s.55 - İhtiyarlar Yurdu, s. 66 ve 100 - Işıklar bayramı, s.118 – Kippur, s.133 ve 417 – Alliance ve Aliyansa, s.134 - Baruh aşem, s. 191 – Abudaraho, s.193 – Kibbutz, s. 213 – Kabbala s.243 - Pesah, s.227, 242, 243, 416,

437 – Aşkenaz, s.193, 258 – Şofar, s. 417 - Bar Mitzva, s. 667, “Jozef’in yedisini yaptı” cümlesindeki “yedisi” deyimini, s.315

Bunun dışında özellikle gayrimüslimlerinin sık sık gittikleri yerler olduklarından onlar için malûm olan Union Française , Casa D’Italia (s.155) ve doğru yazılış şekliyle Sarı Madam’ın Kahvesi (s.31 ve 663) mekânlarının ne olduklarını anlamak için hiçbir okurun *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*’ni karıştırmayacağı düşünülerek bu yerlerin ne olduklarının açıklanmalarında da yarar vardır.

Tarihi bir genel çerçeve olarak bir roman veya anı yazmanın daima beraberinde getirdiği bazı zorluklar ve de zaafı vardır. Bunların en başında gelen bir tanesi de özellikle azınlıkların Cumhuriyet dönemindeki yaşamları gibi henüz çok bakir ve araştırmaların pek az olduğu bir sahada azınlıkların kendileri için malûm olan ancak sıradan okur için hiç de malûm olmayan bazı olayların izaha muhtaç olmasıdır. Mario Levi romanında böyle iki olaya değinmektedir: Sütlüce’deki fırın ve yirmi sınıf askerler. Romanın 135inci sayfasında yer alan “yirmi sınıf askerler” ile 358’inci sayfasında yer alan “Sütlüce’deki fırın”ın ne olduklarını anlamak için ya gayri müslim olmak, ya da konuyla ilgili olarak tarih dergilerinde yayımlanmış olan makaleleri okumuş olmak gerekir. Sıradan bir roman okurunun aynı zamanda bir tarih dergisi müdavimi olmadığı göz önünde bulundurulduğu takdirde aynı okurun büyük bir sabıra sahip olup bu iki olayın ne olduğunu anlayabilmesi için “Sütlüce’deki fırın” için 326, “Yirmi sınıf askerler” için de 550 sahife daha okuyup romanın 683-686 sayfalarına ulaşması şarttır. Romanın bu son sayfalarında bu olaylar eksikliği son anda farkına varılarak alelâcele eklendiği izlenimini verir bir havada ve yazarın edebî üslûbuyla pek uyuşmayan bir makale dilini andırır bir dil kullanılarak açıklanmaktadır.

Mario Levi’nin romanıyla istediği amaca ulaştığı söylenebilir. Romanı okuyan geçmişte kalmış bir İstanbul’un çoktan yok olup giden bir toplumun bireylerinin sıradan yaşamlarını gözleyecek, bir zamanlar yaşadıkları sokakta gayrimüslim komşuların olduğunu hatırlayacak ve içini çekecektir. Yazarın ana damar olarak hedeflediği Yahudi okur kitlesinin tepkisinin ne olduğu veya ne olabileceği meçhuldür. Şu an için bilinen tek şey ise romanın yazarla söyleşide bulunmuş olan iki hanımı müthiş etkilemiş olmasıdır. Bu haleti ruhiye bir keresinde Liz Behmoaras’ın başlı başına bir methiye döşeme ve göklere çıkarma şaheseri olan *“Hatta bazen bana Aşkenaz değil de, Sefarad kökenli olan ve filmler çevireceğine romanlar yazan bir*

Woody Allen'i çağırıştırıyorsunuz" cümlesinde dile gelmektedir. (Virgöl, Kasım 1999). Diğerinde ise yazarın diğer hanım dostunun barajları ve köprüleri yıkacak güçte bir duygu seline kapılıp romanı "son sözün etkisiyle gözleri ıslak" bir şekilde bitirdiği ve romanda "saf yalın net bir Türkçe'yi Ladino ile yan yana görmek" ten özel bir tad aldığını itiraf ettiği satırlarında rastlanmaktadır. Yazarın aynı dostuyla yaptığı söyleşide arkadaşının kendisine bazı okurların kullanılan üslûbun ağırlığı nedeniyle kitaplarını okumakta güçlük çektiklerine dair ikazı üzerine verdiği cevap ise Levi'nin açıkça ortaya koymadığı düşüncelerini okuma açısından öğreticidir. Mario Levi buram buram elitizm kokan, Yahudi okurları küçümseyen, kendisini Stefan Zweig, Elias Canetti ve Franz Kafka'nın buldukları ligde yer alan bir yazar olarak gördüğünü dile getiren şu cevabı yazarın Yahudi okur kitlesinden pek ümitvar olmadığını göstermektedir: "Bu tür yorum bana yüz kişiden geliyorsa, bunların sekseni hatta doksanı Yahudi oluyor. Bunu söyleyenler bir edebiyat eğitimi görmemiş kimseler, yani Kafka, Zweig, Canetti gibi şu anda aklıma gelen Yahudi yazarların kitaplarını doğru dürüst okumamış kişiler. Onların yeterli bir çaba içinde olduklarını sanmıyorum." (Şalom, 6 Ekim 1999).

Cumhuriyet'in kuruluş, kök salma ve sağlama yıllarında gerçek anlamda bir "mesele" olmuş olan azınlıkların artık Türkiye'nin sahnesinden silinmiş olduklarını, iktisadi ve toplumsal faaliyetlerdeki yoğunlukları tahammül edilebilir düzeyin altına çek(tir)ildiklerini kabullenirsek belki bu son on ilâ onbeş yıl zarfında neden onlardan çok daha fazla söz edilmekte olduğunu bir nebze anlamış oluruz. Böyle bir ortamda Beyoğlu'nun Pera olduğu zaman dilimine özlem duyan kamuoyu, basın ve İstanbul'un seçkinleri Mario Levi, Mıgırdıç Margosyan, Liz Behmoaras, Giovanni Scognamillo, Yervant Gobelyan gibi o dönemi hatırlatır adlara sahip yazarlara günah çıkarırcasına daha çok sahiplenecek, onları sıkı sıkı bağrına basacak, Rum, Ermeni müziği ve *Kardeş Türküler* şarkıları eşliğinde bıkmak usanmak bilmeden "çokkültürlülük" üzerindeki sohbetlerine devam edecek, yorulduklarında ara verip Varlık Vergisi'ni konu eden *Salkım Hanımın Taneleri* filmini seyretmeye gidecek, filmin çıkışında da sohbetlerine kaldıkları yerden devam edeceklerdir.